

УДК 378.14:37.013.3

ФЕНОМЕН ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН: СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Ірина Будулуца,
аспірантка Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0009-0001-9837-2763>
e-mail: irinabuduluca@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена дослідженню феномену професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін. У роботі розглядаються сутнісні характеристики професійної компетентності, її структура та особливості розвитку. Важливість загальноосвітньої підготовки для кваліфікованих робітників обґрунтовується необхідністю володіння природничо-математичними та суспільно-економічними знаннями, вмінням застосовувати цифрові технології та навичками продуктивного розв'язання складних виробничих проблем.

Ключові слова: професійна компетентність, викладачі загальноосвітніх дисциплін, загальноосвітня підготовка, професійна освіта, структура, компоненти.

THE PHENOMENON OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS OF GENERAL EDUCATIONAL DISCIPLINES: ESSENTIAL CHARACTERISTICS

Iryna Buduluts,
Postgraduate student of the Institute of Vocational
Education of the NAES of Ukraine

Abstract. The article is devoted to the study of the phenomenon of professional competence of general education teachers. The paper examines the essential characteristics of professional competence, its structure, and development features. The significance of general education training for skilled workers is justified by the necessity of possessing natural-mathematical and socio-economic knowledge, the ability to apply digital

technologies, and the skills to effectively solve complex production-related problems.

Keywords: professional competence, teachers of general education disciplines, general education training, professional education, structure, components.

Стрімкі зміни, що відбуваються в сучасному світі, за своєю силою, масштабністю, динамічністю та варіативністю є сутнісною характеристикою сучасної дійсності. Вони стосуються всіх сфер людської життєдіяльності і тим самим диктують необхідність змін в освіті, а також осмислення, рефлексії існуючої системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року (2019) окреслює стратегічне бачення фахової підготовки випускників закладів професійної освіти, яке зосереджено навколо формування нового іміджу випускника професійно-технічної освіти – всебічно розвиненого, кваліфікованого працівника, готового до постійного навчання, особистісного зростання та конкурентоспроможності на ринку праці, успішної особистості з активною громадянською позицією. Даний стратегічний документ окреслює напрями забезпечення якості підготовки кваліфікованих фахівців, серед яких ключовим елементом вирішення актуальних проблем визначено стимулювання професійного зростання педагогічних працівників (Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти, 2019). По суті, розширення можливостей педагогів позиціонується як провідне рішення проблем, що постають під час підготовки наступного покоління кваліфікованих професіоналів.

Для забезпечення якісної загальноосвітньої підготовки кваліфікованих робітників сучасний викладач має постійно вдосконалюватися як особистість. Це передбачає систематичне збагачення його психолого-педагогічних, методичних та предметних знань, а також опанування новітньої інформації у сфері майбутньої професійної діяльності учнів (Radkevych et al., 2023). Водночас у практиці освіти система цілеспрямованого розвитку професіоналізму педагогів закладів професійної освіти перебуває лише на етапі формування. Актуальність цієї проблеми посилюється тим, що в

педагогічній науці досі недостатньо розкрито сутнісні характеристики, структуру та особливості розвитку професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін (Пригодій, 2011).

Формування ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів – важливе завдання викладачів загальноосвітніх дисциплін, які складають значну частину педагогічного складу закладів професійної освіти. Для кваліфікованих робітників загальноосвітня підготовка має велике значення, оскільки розуміння математичних концепцій, наукових принципів та соціальних процесів, знання з природничо-математичних та суспільно-економічних дисциплін дає можливість фахівцям краще адаптуватися до застосування сучасних складних машин, обладнання та виробничих технологій.

Питання розвитку педагогічної майстерності, творчої діяльності та здатності викладачів формувати особистість майбутнього кваліфікованого робітника завжди було в центрі уваги науковців, про що свідчать праці Л. Базиль, С. Гончаренка, І. Зязюна, М. Кабиш, О. Красницької, В. Кручек, П. Лузана, В. Радкевич, Г. Романової, С. Сисоєвої, Н. Теличко, О. Тітової та інших. Аналіз наявних наукових праць переконує, що проблемі розвитку професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти не було приділено достатньої уваги. Поки-що відсутні наукові праці, у яких обґрунтовано дефініцію досліджуваного поняття, наведено структуру феномена, виписано змістові характеристики структурних складників.

Мета дослідження полягає у визначенні сутнісних характеристик професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти.

Передусім, розглянемо та уточнимо основні поняття, що становлять сутність дослідження. Результати аналізу наявних наукових праць свідчать, що серед учених і дотепер відсутня єдності думок щодо трактування поняття «професійна компетентність». Зокрема, О. Цільмак, пов'язуючи цю «індивідуальну характеристику ступеня відповідності даної особи вимогам професії» з її здатністю «високоєфективно застосовувати сукупність набутих знань, умінь та навичок у практичній професійній діяльності» (Цільмак, 2017). Тут, на нашу думку, учена дещо поспішно в дефініції застосовує прислівник «високоєфективно»: кожен випускник закладу професійної освіти володіє професійною компетентністю, оскільки отримав кваліфікацію. Нагадаємо, що кваліфікація – «визнана уповноваженим суб'єктом та

засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання)» (Про освіту, 2017; Radkevych et al., 2023).

На наш погляд, досить чітко і аргументоване визначення поняття «професійна компетентність» надає В. Радкевич. Вчена зазначає, що це складне особистісне утворення, яке формується в процесі здобуття професійної освіти, постійно розвивається в межах професійної діяльності та визначає здатність людини застосовувати спеціальні знання, вміння й навички. Окрім того, воно охоплює прояв відповідних особистісних і професійно важливих якостей, необхідних для виконання складних виробничих завдань, особистісного зростання, вдосконалення, навчання і професійного розвитку (Кремень, 2021, с. 811).

Колектив вчених (Тітова, 2023) дають визначення розглядуваного поняття не інтуїтивно, а науково, через найближчий рід і видові відмінності: «професійна компетентність педагогічного працівника фахового коледжу – це інтегративна властивість особистості, що виявляється в педагогічній діяльності, поведінці та вчинках фахівця і зумовлює його готовність та здатність кваліфіковано виконувати свої трудові функції за рахунок збалансованого поєднання комплексу методологічних, психолого-педагогічних, методичних, організаційних, предметно-галузевих (спеціальних), екологічних, правових та ін. знань, умінь навчально-методичної роботи, навичок виховання і розвитку особистості студентів, необхідних педагогічних здібностей, морально-етичних цінностей і професійних якостей».

Послугуючись підходами вчених до визначення понять, дотримуючись правил формальної логіки, професійну компетентність викладача загальноосвітніх дисциплін будемо розуміти як інтегративну властивість особистості, що виявляється в педагогічній діяльності, поведінці та вчинках особи і зумовлює готовність кваліфіковано виконувати свої трудові функції за рахунок збалансованого поєднання комплексу знань, умінь навчально-методичної роботи, навичок виховання і розвитку особистості учнів, необхідних педагогічних здібностей, морально-етичних цінностей і професійно-педагогічних якостей та виявляється у продуктивному розв'язанні професійно спрямованих завдань опанування учнями комплексом знань із загальноосвітньої дисципліни задля розвитку ключових компетентностей здобувачів професійної освіти та їх підготовленості до здобуття кваліфікацій.

Існують різні підходи до визначення структури професійної компетентності викладача. Один із найбільш поширених підходів виділяє наступні складники-компетентності: дидактичну, предметну, методичну, екологічну, інклюзивну, економічну, дослідницьку, комунікативну, організаційну, психологічну, конфліктологічну, інформаційно-цифрову, виховну компетентності.

Професійна компетентність викладача загальноосвітніх дисциплін характеризується наявністю певних особливостей: *інтегративність* (професійна компетентність є не просто сумою окремих знань, умінь та навичок, а їх інтегрованою системою, яка забезпечує ефективне виконання професійних завдань); *динамічність* (професійна компетентність постійно розвивається та вдосконалюється під впливом різних факторів, таких як досвід роботи, навчання, самоосвіта, зміни в освітній системі); *ситуативність* (проявляється в конкретних професійних ситуаціях); *рефлексивність* (здатність викладача до самоаналізу та оцінки своєї діяльності, виявлення сильних та слабких сторін, визначення шляхів професійного вдосконалення); *креативність* (здатність викладача до творчого підходу у вирішенні професійних завдань); *інноваційність* (пошук нових ідей та рішень, розробки інноваційних методів навчання); *мотивація* (прагнення до професійного зростання, усвідомлення соціальної значущості своєї роботи).

Стимулювання професійного зростання викладача загальноосвітніх дисциплін сприяє формуванню бажаного іміджу випускника закладу професійної освіти через: розширені навички та знання (безперервний професійний розвиток дає можливість викладачам бути в курсі останніх галузевих тенденцій, технологій і педагогічних підходів, ці знання перетворюються безпосередньо на більш релевантну та сучасну підготовку для учнів, гарантуючи, що вони оволодіють затребуваними навичками, яких шукають роботодавці); удосконалені методики навчання (досліджуючи та впроваджуючи інноваційні методи навчання, викладачі можуть створити більш привабливе та ефективне навчальне середовище, що сприяє розвитку критичного мислення, навичок вирішення проблем і креативності – усіх основних атрибутів конкурентоспроможного випускника); запровадження безперервного самонавчання (педагоги моделюють цю важливу навичку для своїх учнів, демонструючи важливість самовдосконалення, надихаючи випускників прийняти навчання впродовж життя як ключ до успіху) (Radkevych et al., 2023).

Структурно-компонентну будову професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін виконаємо за результатами аналізу науково-педагогічної літератури щодо професіоналізму, структури, функцій, задач, умінь педагогічної діяльності. Виділяємо такі складники цієї інтегративної властивості особистості викладача загальноосвітніх дисциплін: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, поведінково-діяльнісний та особистісний (рис. 1).

Рис. 1. Структура професійної компетентності викладача загальноосвітніх дисциплін

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає ставлення педагога до викладання, його готовність до саморозвитку, прагнення до інновацій та усвідомлення значущості своєї професійної діяльності. Він стимулює викладача до постійного вдосконалення та активного впровадження сучасних освітніх технологій.

Когнітивно-інформаційний компонент охоплює систему знань, необхідних для ефективного навчання: предметні, психолого-педагогічні, методичні, правові та цифрові компетенції. Він забезпечує науково-методичну основу професійної діяльності викладача та його здатність до організації якісного навчального процесу.

Поведінково-діяльнісний компонент визначає практичну готовність викладача до розв'язання педагогічних завдань, взаємодії зі

студентами, управління навчальним середовищем і використання сучасних методик викладання. Він сприяє ефективній організації освітнього процесу та реалізації професійних функцій.

Особистісний компонент містить емоційну стійкість, комунікативні, організаторські та морально-етичні якості викладача, які впливають на взаємодію зі студентами та створення позитивного навчального середовища.

Професійна компетентність викладача загальноосвітніх дисциплін є ключовим фактором забезпечення якісної освіти та формування особистості учнів закладів професійної освіти. Розуміння значення професійної компетентності, її сутнісних характеристик та факторів, що впливають на її формування, є необхідною умовою для ефективної організації системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Визначені сутнісні характеристики професійної компетентності викладачів загальноосвітніх дисциплін закладів професійної освіти розглядаємо базисом обґрунтування теоретичних і методичних аспектів розвитку означеного феномену, що і виокремлюємо перспективами нашого подальшого наукового пошуку.

Список посилань

Кабінет Міністрів України. (2019). *Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року* (№ 419-р). Законодавство України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#n8>

Кремень, В. Г. (Ред.). (2021). *Енциклопедія освіти* (2-е вид., доп. та перероб.). Юрінком Інтер.

Верховна Рада України. (2017). *Про освіту* (Закон України № 2145-VIII, дата оновлення: 01.01.2021). <https://cutt.ly/5NWFaaS>

Пригодій, М. (2011). Використання компетентнісного підходу при підготовці майбутніх учителів до профільного навчання учнів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, (3), 167–173. https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2011/3/visnuk_24.pdf

Тітова, О. А., Лузан, П. Г., Пащенко, Т. М., Мося, І. А., Остапенко, А. В., & Ямковий, О. Ю. (2023). *Система розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів в умовах*

пандемії, воєнного та повоєнного часу: монографія (О. А. Тітова, ред.).
ІПО НАПН. <https://doi.org/10.32835/978-617-95325-6-6/2023>

Цільмак, О. М. (2017). *Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: підручник*. ОДУВС.

Radkevych, V., Pryhodii, M., Kruchek, V., Voronina-Pryhodii, D., & Kravets, S. (2023). Standardisation of vocational teacher training in Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(26), 94–102. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.94-102>

— 90 —

УДК 37.012.1:37.016.11

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ

Лідія Гуменна,

*молодший науковий співробітник відділу
фахової передвищої освіти, Інститут
професійної освіти НАПН України,*

<https://orcid.org/0000-0003-3813-5894>

e-mail: red-ipto@ukr.net

Анотація. Проаналізовано можливості застосування технології проблемного навчання у фахових коледжах для розвитку педагогічної діяльності викладачів. Розглядається створення навчальних ситуацій, що стимулюють активну участь здобувачів освіти, розвиток критичного мислення та формування професійних компетентностей. Особлива увага приділяється адаптації навчального процесу в умовах воєнного стану, зокрема забезпеченню психолого-педагогічної підтримки осіб, які зазнали стресових ситуацій. Представлено методичні підходи до інтеграції кейс-методів, фасилітації та інклюзивних технологій у професійне навчання.

Ключові слова: проблемне навчання, фахові коледжі, педагогічна діяльність, критичне мислення, професійні компетентності, кейс-метод, фасилітація, інклюзивне навчання, адаптивне навчання, психологічна підтримка.